

๖๐๐ ปี แห่งประวัติ เมืองพระนคร “ขอม” ของ

ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล

ทรงแปลจากบทความภาษาฝรั่งเศส
ของ ศาสตราจารย์โคลด ซาค (Claude Jacques)
ซึ่งตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑

เมืองพระนครของเขมรมีปราสาทนครวัด -
นครธมอันมหิมา

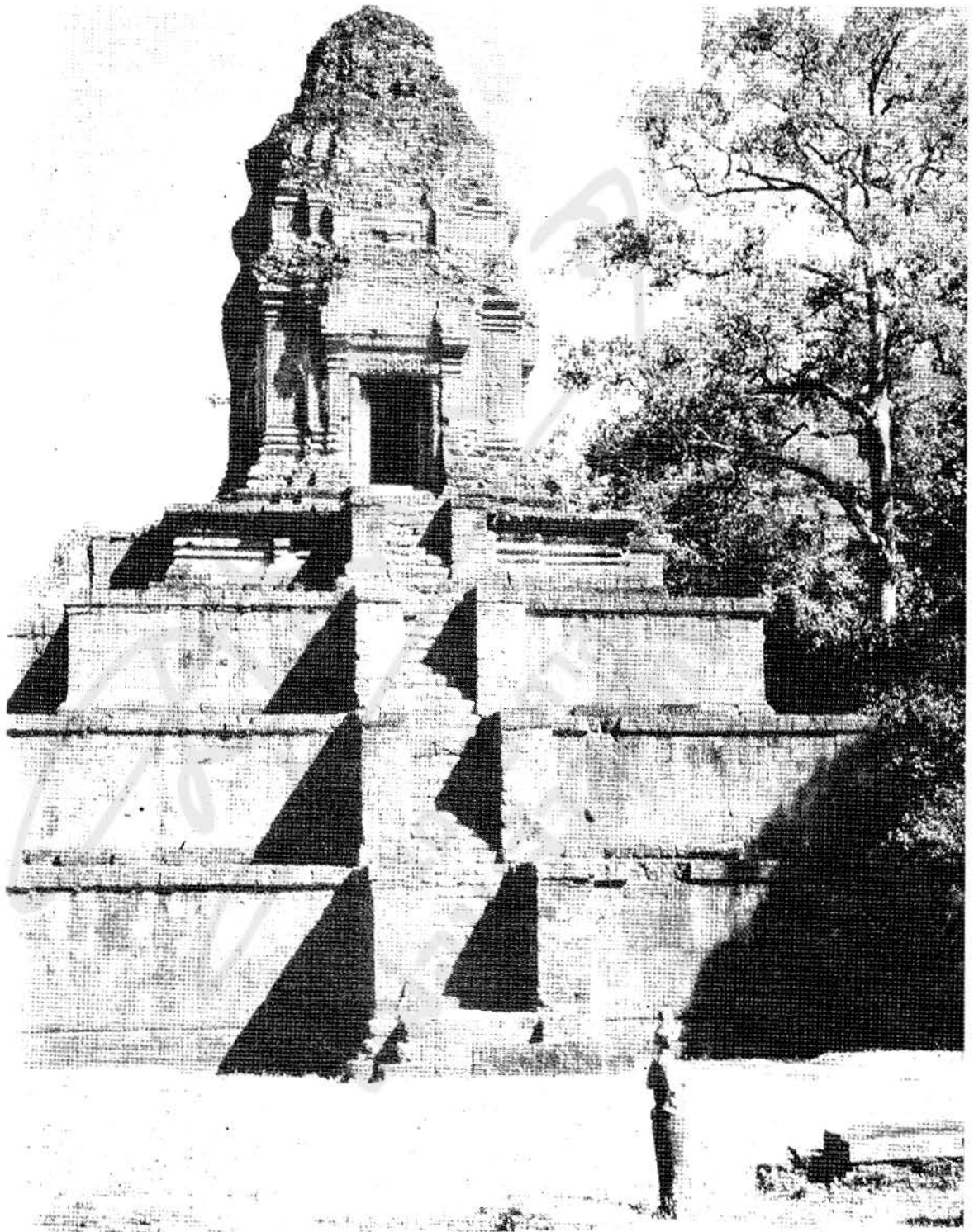
แต่ - กว่าจะเป็นปราสาทหินมหัศจรรย์ บรรดากษัตริย์เขมรสืบทอดกันมาอย่างไร ?

วุ่นวายกับเขมรปัจจุบัน แล้วควรย้อนกลับไป
ไปมองเขมรในอดีตดูบ้าง

อ่านเรื่องนี้อย่างรอบคอบแล้วจะเห็นอะไร -
อะไรในเขมร

คำว่า “สมัยเมืองพระนคร” ซึ่ง
ถือกันว่าเป็นนามของสมัยนี้นั้น
ความจริงก็ยังไม่ค่อยถูกต้องนัก

ที่เป็นเช่นนี้เพราะเหตุว่าศาสน
สถานที่สำคัญเช่นปราสาทออกยม
(Ak Yum) ซึ่งเราไม่สามารถทราบ
นามของผู้สร้างได้รวมทั้งมีศาสน
สถานอีกหลายแห่งที่อยู่ในบริเวณ
เมืองพระนครก็ได้สร้างขึ้นมาก่อน
สมัยนี้แล้ว แสดงว่าดินแดนแถบเมือง
พระนครนี้ได้มีความสำคัญมาก่อน
ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง

ปราสาทปักขิจำกรง ซึ่งมีฐานก่อด้วยศิลาแลงและตัวปราสาทก่อด้วยอิฐ ซึ่งมีความสูงทั้งสิ้น ๒๔ เมตร ฐานของปราสาทแห่งนี้พระเจ้า
ธรรมสารมณีที่ ๑ ทรงสร้างอย่างแน่นนอน แต่ทว่ารูปเคารพของปราสาทซึ่งได้สถาปนาไว้แห่งนี้อาจจะได้รับการเปิดขึ้นเป็นรูปปั้น ในเดือน
กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๑๙๕๑ โดยพระเจ้าราชวรินทร์ ผู้ซึ่งยกย่องกษัตริย์เชมรโบราณทั้งปวง ณ ปราสาทแห่งนี้

นอกจากนี้เราจะได้เห็นต่อไปว่ากษัตริย์องค์แรก ๆ ของสมัยเมืองพระนครก็ไม่ได้ทรงตั้งหลักแหล่งลงที่เมืองพระนครอย่างแท้จริง หากแต่ประทับอยู่ ณ สถานที่ซึ่งปัจจุบันคือหมู่บ้านรอลวย (Roluos) ราว ๑๕ กิโลเมตรทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองพระนคร

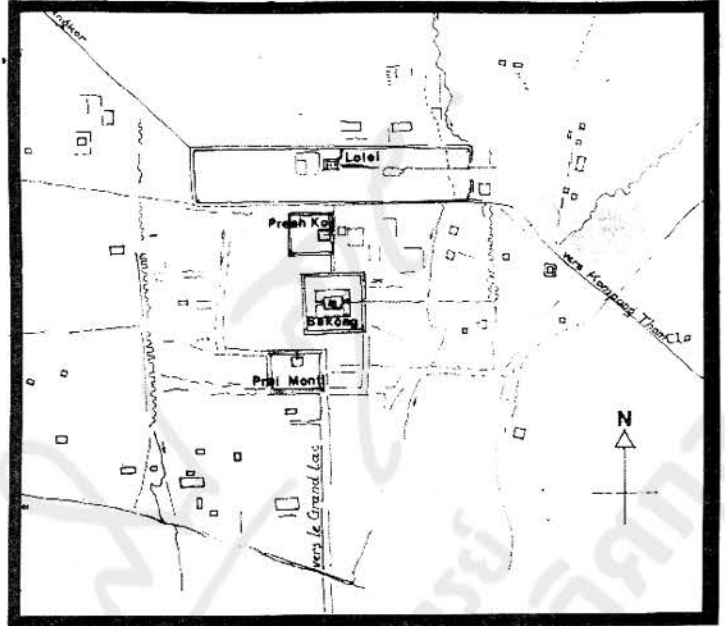
แต่คำว่า "สมัยเมืองพระนคร" นั้นก็ได้ใช้กันมานานจนเคยชินแล้วและก็คงไม่มีประโยชน์อะไรที่จะไปเปลี่ยนแปลงใหม่ ทั้งนี้เนื่องจากอาจจะก่อให้เกิดความสับสนมากขึ้นไปอีกในสถานการณ์ ซึ่งก็ไม่ว่าจะชัดเจนอยู่แล้ว

กษัตริย์องค์แรก ๆ แห่งเมืองพระนคร

ตามประเพณีได้จัดว่าประวัติศาสตร์ของเมืองพระนครได้เริ่มต้นขึ้นใน พ.ศ. ๑๓๕๕ เมื่อพระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ ได้ทรงกระทำพิธีราชาภิเษกเป็นพระจักรพรรดิคือเจ้าแห่งจักรวรรดิซึ่งก็คือประเทศกัมพูชานั้นเอง

พระองค์ก็ได้ทรงกระทำพิธีราชาภิเษกหลังจากที่ได้ทรงกระทำกิจการอื่นสำเร็จแล้ว คงเป็นพระองค์อีกที่เราได้ค้นพบร่องรอยในแคว้นกำพงจามใน พ.ศ. ๑๓๑๓ พระองค์เสด็จกลับมาจาก "ชวา" ซึ่งยังไม่ทราบกันว่าคุณที่ใดแน่ก่อนหน้านั้นเล็กน้อย

ในขั้นต้นได้ทรงเข้ายึดอาณาจักรวยาปุระ (แถบไพรเวง) ก่อนแล้วจึงทรงเข้ายึดอาณาจักรสัมภุระ (คือเมืองสมโบรบันฝั่งแม่น้ำโขงทางทิศใต้ของเมืองกระเต็ย) และแล้วพระองค์ก็ทรงตั้งราชธานีที่เมืองอินทปุระ ซึ่งคิดกันว่าเป็นบริเวณ

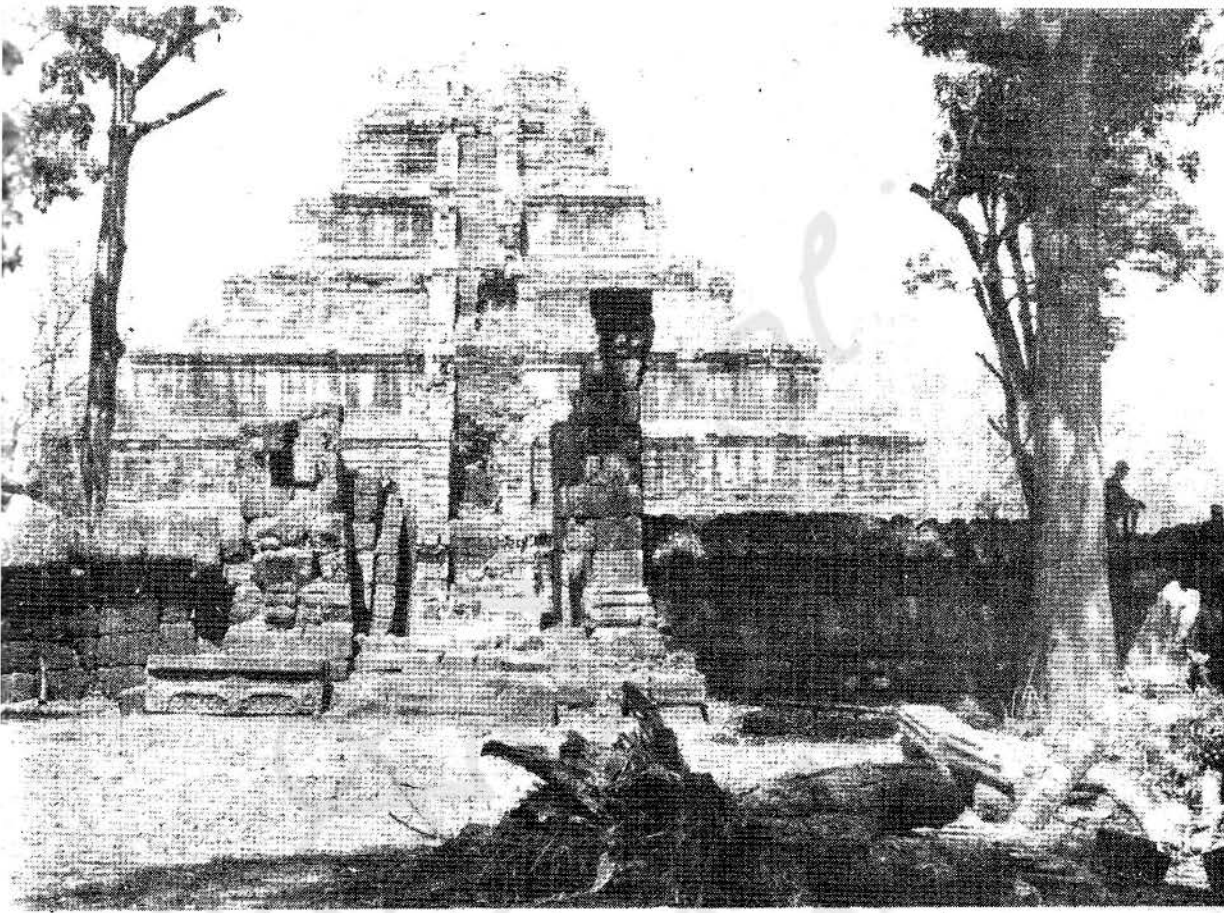
แผนที่ซึ่งเขียนโดยเรอเน คูมองด์ จากรูปถ่ายทางอากาศและแผนที่ขนาด ๑๑ : ๑๐๐.๐๐๐ ปราสาทพระโค และปราสาทบากอง เป็นผลงานของพระเจ้าอินทรวรมันที่ ๑ เช่นเดียวกับสระอินทรรุฎากะ ซึ่งพระเจ้ายโศวรมันที่ ๑ ทรงสร้างปราสาทโลเลยไว้กลางสระ ส่วนโบราณสถานแห่งอื่น ๆ ไม่อาจกำหนดอายุได้อย่างแน่นอน เราทราบว่าได้มีเมืองแห่งหนึ่งก่อนรัชกาลของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ ซึ่งมีอายุก่อน พ.ศ. ๑๓๕๓

กว้างใหญ่ตั้งอยู่ระหว่างสองอาณาจักรดังกล่าว ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของกำพงจามในปัจจุบัน

ต่อจากนั้นพระองค์ก็ได้เสด็จขึ้นไปยังวัดกูซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวขอมมาช้านานแล้ว และจากนั้นตามทางทิศใต้ของทิวเขาดงรักพระองค์ก็ได้เสด็จลงมาจนถึงบริเวณเมืองพระนคร และได้ทรงตั้งราชธานีขึ้นที่เมืองหริหราลัย (รอลวย) ณ สถานที่ซึ่งยังไม่อาจทราบแน่ชัดอยู่ ณ ที่ใด ต่อจากนั้นก็เสด็จไปตั้งราชธานีใหม่อีกทางทิศตะวันตกของเมืองพระนครคือเมืองอมเรนทรปุระ ทั้งนี้ก็เพื่อทรงเริ่มต้นการปราบปรามใหม่ อย่างไรก็ตามก็การที่พระองค์ทรงละทิ้งราชธานีแห่งนี้ไปในไม่ช้าก็แสดงว่าความหวังของพระองค์คงจะไม่ประสบความสำเร็จ

บนเขามเหนท์ซึ่งปัจจุบันคือเขามนูกเลน พระองค์ได้ประทับอยู่ที่นั่นและตั้งพระองค์เป็นพระราชราชาธิราช เป็นการกระทำตามประเพณีของพระเจ้ามเหนท์วรมัน พระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ คงจะได้ทรงครอบครองเฉพาะดินแดนที่พระองค์ได้ทรงเดินทางผ่านมาแล้ว ตำแหน่ง "พระราชราชาธิราช" ที่พระองค์ทรงได้รับก็คงจะเป็นความปรารถนามากกว่าความเป็นจริง การที่กล่าวเช่นนั้นก็เพราะเหตุว่าความปรารถนาเช่นนี้เป็นความต้องการของพระราชขอมต่อลงมาทุกพระองค์ไม่ว่าจะทรงมีอำนาจสักแก่ไหน ประเทศกัมพูชาต้องรอระยะเวลาอีกนานกว่าที่จะรวบรวมเข้าเป็นประเทศเดียวกันได้

หลังจากที่ทรงได้รับพิธีราชาภิเษกบนเขามเหนท์แล้ว พระเจ้า

ชัวยรมันที่ ๒ ก็ได้เสด็จกลับลงมา
ประทับยังเมืองหริหรัลย์อีกและเมื่อ
สิ้นพระชนม์นั้นก็คงจะทรงมีพระชน
มาชูกมากแล้วในราว พ.ศ. ๑๓๗๕

โอรสของพระองค์องค์หนึ่ง
ได้ขึ้นครองราชสมบัติต่อทรงพระ
นามว่าพระเจ้าชัวยรมันที่ ๓ แต่
เราก็ไม่ทราบเรื่องราวของพระองค์
มากนัก จารึกหลายหลักในศตวรรษ
ต่อมาได้เล่าถึงเรื่องราวอันมหัศจรรย์
ของพระองค์เกี่ยวกับการทรงคล้อง
ช้าง เรื่องราวดังกล่าวทำให้พระราช
พงศาวดารเขมรนำเสนอใจยิ่งขึ้น พระ
องค์ยังคงทรงครองราชย์อยู่ใน พ.ศ.
๑๔๐๓ แต่เราก็ไม่สามารถทราบได้ว่า
พระองค์สิ้นพระชนม์เมื่อใด

ในระยะต่อมาอาจมีการขาด
คอนอยู่ช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพราะเหตุ
ว่าพระเจ้าอินทรวรมันที่ ๑ ได้

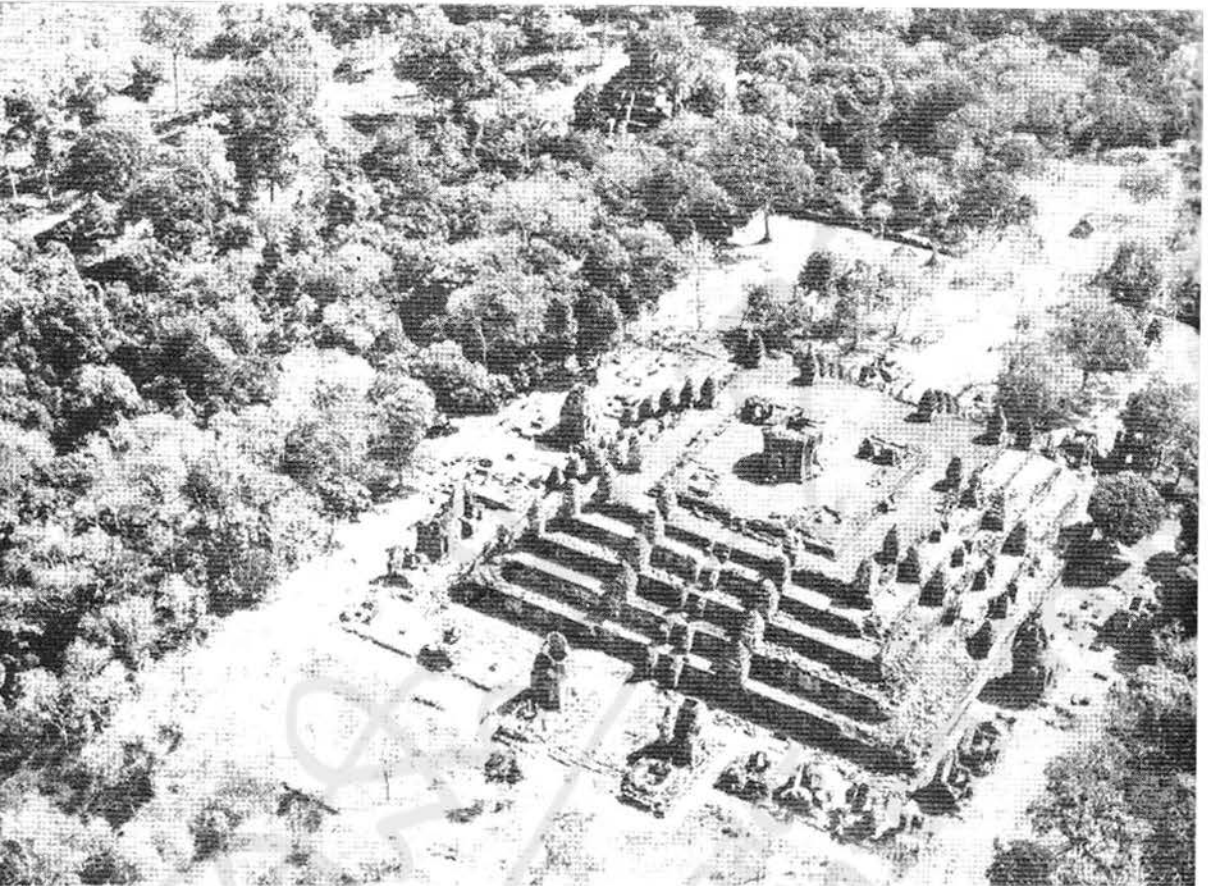
ปรังกที่เกาะแกร์ ซึ่งเป็นศาสนบรรพต สร้างโดยพระเจ้าชัวยรมันที่ ๔ ทางทิศตะวันตก
ของปราสาทมม สูง ๓๕ เมตร ซึ่งสร้างขึ้นราว พ.ศ. ๑๔๖๓

เสด็จขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. ๑๔๒๐
ต้นเดิมของพระองค์ยังไม่ทราบกัน
แน่ชัด แม้ว่าผู้เขียนเกี่ยวกับราชสกุล
วงศ์ของขอมจะพยายามกล่าวว่า
พระองค์ทรงเกี่ยวข้องกับพระเจ้า
ชัวยรมันที่ ๒ ก็ตาม

พระเจ้าอินทรวรมันที่ ๑ ทรง
ขยันขันแข็งมาก แม้ว่ารัชกาลของ
พระองค์จะค่อนข้างสั้น พระองค์ได้
ทรงขยายราชอาณาจักรของพระเจ้า
ชัวยรมันที่ ๒ ออกไป โดยในชั้นต้น
ได้ทรงผนวกเอาอาณาจักรของพระ
องค์เข้าไปด้วยซึ่งอาจจะตั้งอยู่ทาง
ใต้สุดของประเทศกัมพูชาในปัจจุบัน
ได้ปรากฏมีร่องรอยของพระองค์อยู่ที่
ปราสาทพนมบาซัง นอกจากนี้ยังได้
ค้นพบจารึกของพระองค์ภายในประ

เทศไทยไกลออกไปจากทางทิศเหนือ
ของทิวเขาดงรัก ก็อร่าว ๗๕ กิโลเมตรทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของ
จังหวัดอุบลราชธานี เป็นจารึกของ
บุคคลที่อยู่ภายใต้พระราชอำนาจของ
พระองค์ นับว่าเป็นครั้งแรกที่มีพระ
นามของพระราชอาชอมอยู่ในดินแดน
แถบนี้ตั้งแต่บรรดาศิลาจารึกของพระ
เจ้ามเหศวรธรรมัน คือเกือบ ๓๐๐ ปี
ก่อนหน้านั้น จารึกในรัชกาลของพระ
เจ้าอินทรวรมันที่ ๑ นี้มีศักราชตรงกับ
พ.ศ. ๑๔๒๖ และ ๑๔๒๗

พระองค์ทรงครองราชย์อยู่ที่
เมืองหริหรัลย์ ในชั้นต้นพระองค์
ได้ทรงสร้างปราสาทพระโคเพื่ออุทิศ
ถวายแด่พระราชที่ทรงครองราชย์
มาก่อน ปราสาทพระโคนี้ล้อมรอบ

ภาพถ่ายทางอากาศถ่ายจากทิศตะวันตก ของปราสาทหินมาแต่ียงซึ่งสร้างราว พ.ศ. ๑๓๔๓ โดยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๑ เราสามารถสังเกตเห็นปราสาทหินซึ่งจำทรงในแนวกว้าง ตอนบนทางด้านซ้ายรวมทั้งคูเมืองซึ่งปราศจากน้ำ ของเมืองพระนครหลวง

ด้วยกำแพงซึ่งมีอาณาเขตกว้างใหญ่ ซึ่งเราไม่สามารถทราบได้ว่าเพื่ออะไร แต่พระราชวังของพระองค์อาจตั้งอยู่ในนั้นก็ได ในขณะเดียวกันก็ได้ทรงสร้างเขื่อนล้อมรอบ "สระของพระอินทร์" ซึ่งเป็นสระ (บาราย) ที่มีความสำคัญเป็นแห่งแรกในบริเวณนั้นและทรงสร้างศาสนสถานบนฐานเป็นชั้นของพระองค์คือปราสาททองชั้นด้วย

การสร้างเมืองพระนคร

พระเจ้าอินทรวรมันที่ ๑ กงสิ้นพระชนม์อย่างช้าที่สุดใน พ.ศ. ๑๔๓๒ แต่ที่จริงกงสิ้นพระชนม์

ก่อนหน้านั้นสักหนึ่งหรือสองปี ได้มีการแตกแยกเกิดขึ้นอย่างสำคัญในการสืบราชสมบัติและเราอาจเชื่อได้ว่าคงไม่ใช่ราชโอรสที่พระองค์ได้ทรงมอบหมายไว้ได้ขึ้นครองราชสมบัติต่อจากพระองค์ ได้มีการต่อสู้อรบพระราชวังของพระเจ้าอินทรวรมันที่ ๑ และได้มีการทำลายปราสาททองด้วย สิ่งนี้อาจอธิบายได้ว่าเพราะเหตุใดพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๑ จึงทรงลงทัณฑ์ดินแดนแถบนี้และเสด็จไปตั้งราชธานีใหม่ราว ๑๕ กิโลเมตรทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือและทรงสร้างเมืองพระนครเมืองแรกขึ้น

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงกระทำพิธีราชาภิเษกใน พ.ศ. ๑๔๓๒ ถึง

กรรมอันแรกของพระองค์ก็คือการขุดสระบารายขนาดใหญ่ซึ่งปัจจุบันเรียกกันว่า "สระบารายตะวันออก" และศัพท์ตามทางราชการที่เรียกว่า "ยโสธร" ก็เป็นพระนามของพระองค์ สระใหญ่นี้ปัจจุบันดินเงินไปหมดแล้ว แต่ก็มีขนาดยาว ๗ กิโลเมตร และกว้าง ๑,๘๐๐ เมตร ในขณะเดียวกันพระองค์ก็ทรงสร้างเทวาลัยอุทิศแด่บรรพบุรุษของพระองค์คือปราสาทโกลกกลางสระที่พระราชบิดาของพระองค์ได้ทรงขุดไว้

ตั้งแต่ต้นรัชกาลของพระองค์เช่นเดียวกันที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๑ ได้ทรงสร้างอาศรมไว้เป็นจำนวนมากทั่วราชอาณาจักร ได้ค้นพบจารึกประมาณ ๑๕ หลักซึ่งแสดง

ปราสาทแปรรูป ศาลนศถานแห่งราชอาณาจักรของพระเจ้าราเชนทรวรมัน ฐานของปราสาทนี้ก่อด้วยศิลาแลง ส่วนตัวปราสาทก่อด้วยอิฐและใช้ปูนปั้น รูปเทพเจ้าสำคัญของปราสาทแห่งนี้ได้รับการสถาปนาขึ้นในปี พ.ศ. ๑๕๐๔ หรือ ๑๕๐๕

ถึงที่ตั้งของอาศรมเหล่านี้ และทำให้เราสามารถทราบได้ถึงเขตของราชอาณาจักรของพระองค์ ซึ่งมีตั้งแต่แม่น้ำมูลทางภาคเหนือลงมาถึงกระทั่งภาคใต้ของประเทศกัมพูชาในปัจจุบัน

อย่างไรก็ดี ก็ยังไม่เป็นที่แน่นอนว่าพระองค์ได้ทรงมีพระราชอำนาจไปทั่วทั้งดินแดนที่กล่าวมาแล้ว เช่นดินแดนแถบกำพงธมคงจะยังเป็น

อิสระอยู่ภายใต้นามว่ากวประซึ่งเราจะได้กล่าวถึงอาณาจักรนี้ต่อไป พระองค์คงจะได้ทรงขยายอาณาเขตของพระราชบิดาของพระองค์คือพระเจ้าอินทรวรมันที่ ๑ ออกไปอีกอย่างแน่นอน แต่เราก็ไม่สามารถทราบได้ว่าแผ่ขยายออกไปเพียงใด

นอกไปจากปราสาทโกลอยแล้วยังกล่าวกันอีกว่าพระเจ้าโยศวรมัน

ที่ ๑ ได้ทรงสร้างศาสนสถานขึ้นอีกเป็นจำนวนมากในแถบบริเวณเมืองพระนคร ในชั้นต้นก็คือศาสนสถานบนฐานเป็นชั้นซึ่งสร้างขึ้นบนยอดเขาพนมบาเก็งและคงสำเร็จลงใน พ.ศ. ๑๕๔๕ เป็นศูนย์กลางของราชธานีคือเมืองยโสธรปุระซึ่งตั้งอยู่ในเชิงเทินดินล้อมรอบพื้นที่ประมาณ ๑๖ ตารางกิโลเมตร รวมทั้งศาสนสถานบนยอดเขาแห่งอื่น

ปราสาทท้าวซึ่งเป็นศาสนบรรพตของราชอาณาจักร เริ่มสร้างโดยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๕ และใช้ประโยชน์ต่อมาโดยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ปราสาทแห่งนี้ยังมิได้มีการแกะสลักลวดลายและก่อสร้างด้วยศิลาทราย สูง ๓๘ เมตร

อีกซึ่งตั้งอยู่ไม่ไกลออกไปนักคือ ปราสาทพนมกรรมและพนมบก

พระองค์สิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. ๑๕๕๓ และทรงมีราชโอรสสืบต่อคือพระเจ้าหรรษวรมันที่ ๑ ซึ่งทรงครองราชย์อยู่ร่วม ๑๐ ปี พระองค์ทรงสร้างศาสนสถานบนฐานเป็นชั้นที่สวยงามขึ้น ณ เขิงเขาพนมบาแก็งนามว่าปราสาทบึกมีจักรง ความมุ่งหมายของศาสนสถานบนฐานเป็น

ชั้นแห่งนี้ยังไม่ทราบกันแน่ชัดรวมทั้งยังไม่สามารถทราบได้ด้วยว่าพระองค์ทรงมีเวลาพอที่จะสร้างปราสาทขึ้นเหนือฐานเป็นชั้นได้หรือไม่

อย่างไรก็ดี ปราสาทข้างบนองค์ปัจจุบันก็สร้างขึ้นหลังฐานเป็นชั้นเล็กน้อย

พระอนุชาของพระองค์ได้เสด็จขึ้นครองราชย์ต่อ ทรงพระนามว่า อีสานวรมันที่ ๒ แต่เราก็ไม่สามารถ

ทราบได้ว่าในปีใดรวมทั้งไม่สามารถทราบได้ด้วยว่าในรัชกาลของพระองค์มีเหตุการณ์อะไรบ้าง เราอาจคาดคิดได้ว่าคำว่า "จักรพรรดิ" ซึ่งทั้งสองพระองค์ทรงนำมาใช้นั้นคงไม่มีความหมายอะไรมากนัก พระเจ้าอีสานวรมันที่ ๒ สิ้นพระชนม์ก่อน พ.ศ. ๑๕๗๑ เล็กน้อย

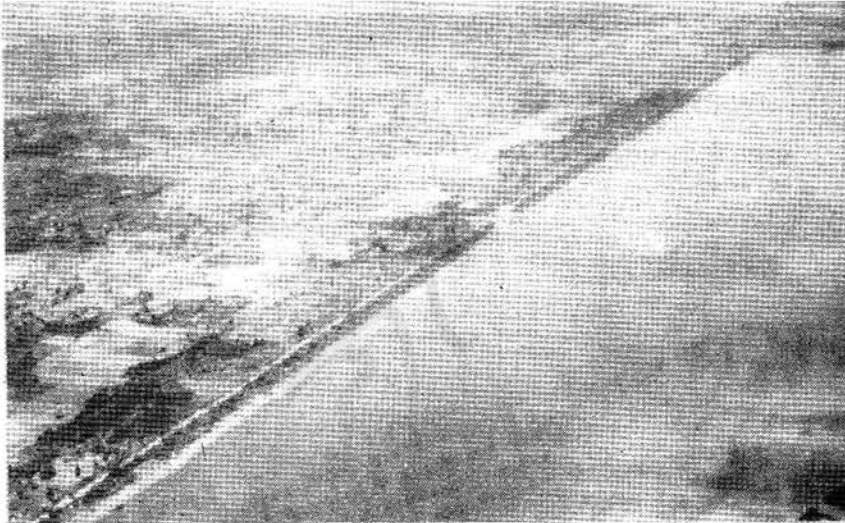
ในปี พ.ศ. ๑๕๗๑ นั้นเองพระเจ้าชัยวรมันที่ ๔ ก็ทรงตั้งพระองค์

เองเป็น "พระราชาริราช" แห่ง
ชาวขอม แต่ก็ไม่ได้ประทับอยู่ที่
เมืองพระนคร พระองค์ได้เสด็จไป
ประทับที่เกาะแกร์ (Koh Ker) ราว
๕๐ กิโลเมตรทางทิศตะวันออกเฉียง
เหนือของเมืองพระนคร

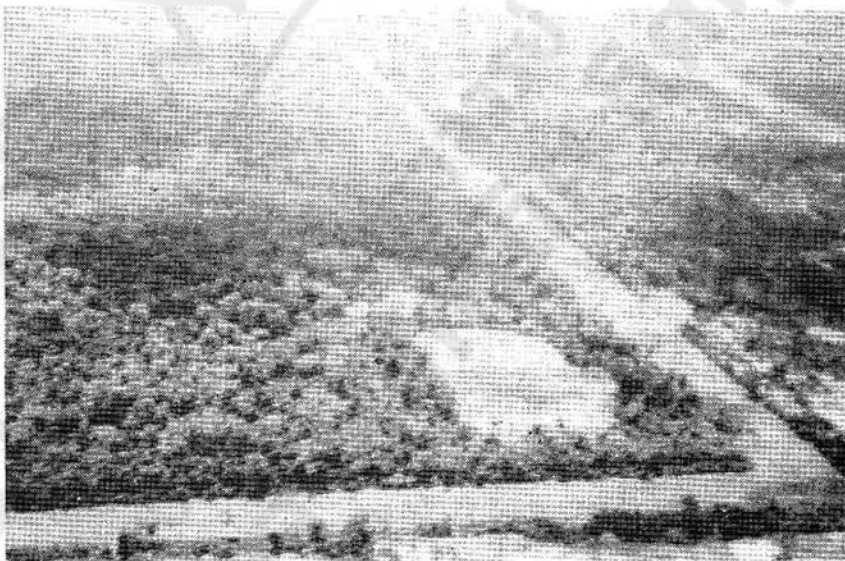
พระองค์ไม่ได้ทรง "ย้าย"
ราชธานีดังที่นักประวัติศาสตร์ได้
กล่าวเตือนพระองค์มาเป็นเวลา
นาน แต่ดูเหมือนพระองค์จะทรง
รักษาสິงที่พระองค์ทรงเคยมีมาแต่
ก่อน เพราะเหตุว่าจารึกที่เกาะแกร์
ได้กล่าวอ้างถึงพระองค์มาตั้งแต่ พ.ศ.
๑๕๖๕ และก็ไม่แน่อีกว่าพระองค์
ต้องทรงต่อสู้เพื่อจะขึ้นครองราช
สมบัติ เพราะเหตุว่าผู้ที่ครองราชย์
มาก่อนพระองค์ก็ทรงเป็นผู้ที่อ่อนแอ
และยิ่งกว่านั้นยังอาจจะเป็นการง่าย
กว่าสำหรับพระเจ้าชัยวรมันที่ ๔
ที่จะประทับอยู่ต่อไปยังเมืองพระนคร

เช่นเดียวกับพระราชชาวมอญ
ก่อน ๆ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๔ ได้ทรง
กระทำการชลประทานในราชธานี
แม้ว่าดินแดนแถบเมืองเกาะแกร์จะ
ไม่อุดมสมบูรณ์เท่าดินแดนแถบเมือง
พระนครก็ตาม โดยเฉพาะพระองค์
ได้โปรดให้ขุดสระหัด (Rahal)
ซึ่งมีขนาดย่อมกว่าสระของพระเจ้า
ยโสวรมันที่ ๑ คือมีขนาดเพียง
๑,๒๐๐ x ๕๖๐ เมตร ด้วยการใช
พื้นที่อย่างเฉลียวฉลาด

นอกจากนั้นเราก็มีหลักฐาน
อย่างแน่นอนเกี่ยวกับพระราชของคนี้
โดยเฉพาะในดินแดนแถบเมืองเกาะ
แกร์และทางทิศใต้ของประเทศกัมพูชา
ใกล้กับเมืองตาแก้วและปราสาท
พนมบายน ด้วยเหตุนี้จึงอาจเชื่อได้
ว่าราชอาณาจักรของพระองค์คง
มีขนาดเล็กกว่าอาณาจักรของพระเจ้า
ยโสวรมันที่ ๑ เช่นเดียวกับราชโอรส

บารายตะวันตกมุมทิศตะวันตกเฉียงใต้ ท่อน้ำซึ่งอยู่บริเวณเกือบกึ่งกลางด้านทิศใต้สร้างขึ้น
ด้วยความช่วยเหลือของรัฐบาลอเมริกันในราวปี พ.ศ. ๒๔๕๓

คูเมืองพระนครหลวงด้านทิศใต้และทิศตะวันตก เราสามารถสังเกตเห็นเส้นทางข้ามคู
เมืองทางด้านทิศใต้ ภายในเมืองมี "บึงธม" ซึ่งเป็นสระน้ำขนาดใหญ่ ซึ่งเก็บกักน้ำตรงมุม
ตะวันตกเฉียงใต้ มีภูเขาพนมบาเค็งและทางซ้ายเป็นคูน้ำของนครวัด

อีกสองพระองค์ของพระเจ้ายโสว
รมันที่ ๑

เราเกือบไม่ทราบอะไรเลย
เกี่ยวกับราชโอรสของพระเจ้าช
ยวรมันที่ ๔ คือพระเจ้าธรรมวรมัน
ที่ ๒ หลังจากทรงกระทำพิธีราชา
ภิเษกแล้วราว พ.ศ. ๑๕๙๓ คงมีผู้
เข้าแย่งราชสมบัติโดยเร็ว และอาจ
เป็นไปได้ว่าพระองค์ทรงถูกกำจัด
จากผู้ที่ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระองค์

พระเจ้า ราเชนทรวรมัน

ท่านผู้นี้คือพระเจ้าราเชนท
รวรมัน ซึ่งเคยทรงเป็นพระราชของ
อาณาจักรเล็ก ๆ ชื่อกรุงปะมมาก่อน
อาณาจักรนี้ตั้งอยู่ทางภาคกลางของ
ประเทศกัมพูชา เป็นอาณาจักรอิสระ
และคงเป็นศูนย์กลางของอาณาจักร

ที่พระเจ้ากวรรณที่ ๑ ได้ทรงสร้าง
ขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๑ จะอย่างไร
ก็ตามพระเจ้าราชนทรวรมันก็ได้
เสด็จกลับมาประทับที่เมืองพระนคร
เพื่อทรงกระทำพิธีราชาภิเษกเป็น
“พระราชาธิราช” ใน พ.ศ. ๑๔๘๗
แสดงว่าทรงเป็นผู้สืบต่อจากพระเจ้า
โยศวรมันที่ ๑ และในขั้นต้นคงจะ
ประทับอยู่ที่พระราชวังของพระเจ้า
โยศวรมันที่ ๑ ด้วย

เราทราบว่าพระองค์ได้ทรง
กระทำพิธีฉลองปราสาทปีกิจำกรง
ขึ้นอีกในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๑๔๙๑
และคงจะทรงสร้างปราสาทที่อยู่
ข้างบนขึ้น โดยทรงอุทิศถวายแด่
พระราชทานทุกพระองค์แห่งประเทศ
กัมพูชาผู้ที่ครองราชย์มาก่อนพระองค์
โดยทรงขอรับรองให้เป็นผู้ปกป้องราช
อาณาจักร คำขอรับรองนี้ปรากฏอยู่ใน
ศิลาจารึกภาษาสันสกฤตอันไพเราะ

พระองค์ทรงสร้างปราสาทแม่
บุญตะวันออกขึ้นบนเกาะกลางสระ
บารายตะวันออกและทรงสร้างเทวรูป
ที่สำคัญขึ้นเพื่อประดิษฐานในปราสาท
แห่งนี้ในเดือนมกราคม พ.ศ. ๑๔๙๖
ตอนนี้คงเป็นระยะเวลาที่พระองค์
ใคร่จะทรงสร้างราชธานีใหม่ขึ้นใน
ดินแดนแถบนี้ คือทางทิศใต้ของ
ปราสาทแม่บุญตะวันออกไม่ไกล
จากฝั่งใต้ของสระบารายนัก ดินแดน
แห่งนี้ได้เป็นสถานที่ตั้งของพระราช
วังของพระองค์ สร้างโดยสถาปนิก
ผู้สร้างปราสาทแม่บุญตะวันออกคือ
ท่านกวีทรวิรมันนะ ท่านผู้นี้คงเป็น
บุคคลที่สำคัญและได้สร้างปราสาท
บัตขุมในพุทธศาสนานี้ขึ้นรวมทั้งได้
ขุดสระสงฆ์อันงดงามด้วยใน พ.ศ.
๑๕๐๔ พระเจ้าราชนทรวรมันได้
โปรดให้สร้างเทวรูปขึ้นเพื่อประดิษ
ฐานในศาสนสถานบนฐานเป็นชั้น

คือปราสาทแปรรูป

พระเจ้าราชนทรวรมันได้ทรง
รพบูกับเพื่อนบ้านใกล้เคียงคือชน
ชาติจาม ชาวจามได้ร่ำร้องในจารึก
เกี่ยวกับการปล้นสะดมของชาวขอม
ในราว พ.ศ. ๑๔๙๐ แต่ก็คงไม่มาก
มายเท่าที่ได้กล่าวอ้างถึงกัน นอก
จากนี้พระเจ้าราชนทรวรมันยังต้อง
ทรงต่อสู้กับความยากลำบากอีกด้าน
หนึ่งด้วย จารึกได้กล่าวว่าพระราช
องค์นี้ไม่ได้รับการรับรองเป็นเอก
ฉันท์จากประชาชน และพระองค์
ต้องทรงปราบปรามการกบฏภายใน
ประเทศด้วย อาจจะเป็นด้วยทรง
กลัวว่าจะมีพระราชบางองค์จะ
ทรงกระทำตามที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๔
ได้เคยทรงกระทำมาแล้วด้วยการ
ออกไปตั้งพระองค์เป็นพระราช
ราชนอกเมืองพระนคร พระเจ้ารา
ชนทรวรมันจึงทรงปรับปรุงการ
ปกครองบ้านเมืองเป็นการใหญ่ คือ
ยกเลิกอาณาจักรสมัยโบราณทั้งหมด
โดยเปลี่ยนแปลงให้เป็น “วิษัย”
หรือ “แคว้น” เท่านั้น การเปลี่ยนแปลง
ดังกล่าวย่อมเป็นการไม่พึง
ประสงค์ของพระราชที่มีมาแต่โบราณ
และย่อมเป็นต้นเหตุให้มีการก่อการ
กบฏขึ้นหลายครั้ง

แต่แม้จะมีการไม่พอใจและ
ความพยายามที่จะแยกตัวออกไป
แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จและ
ตำแหน่ง “พระราชา” ซึ่ง “พระ
ราชาธิราช” จะเป็นผู้มอบประธาน
ตั้งแต่นั้นมาก็จะกลายเป็นแต่เพียง
ตำแหน่งแห่งเกียรติยศเท่านั้น

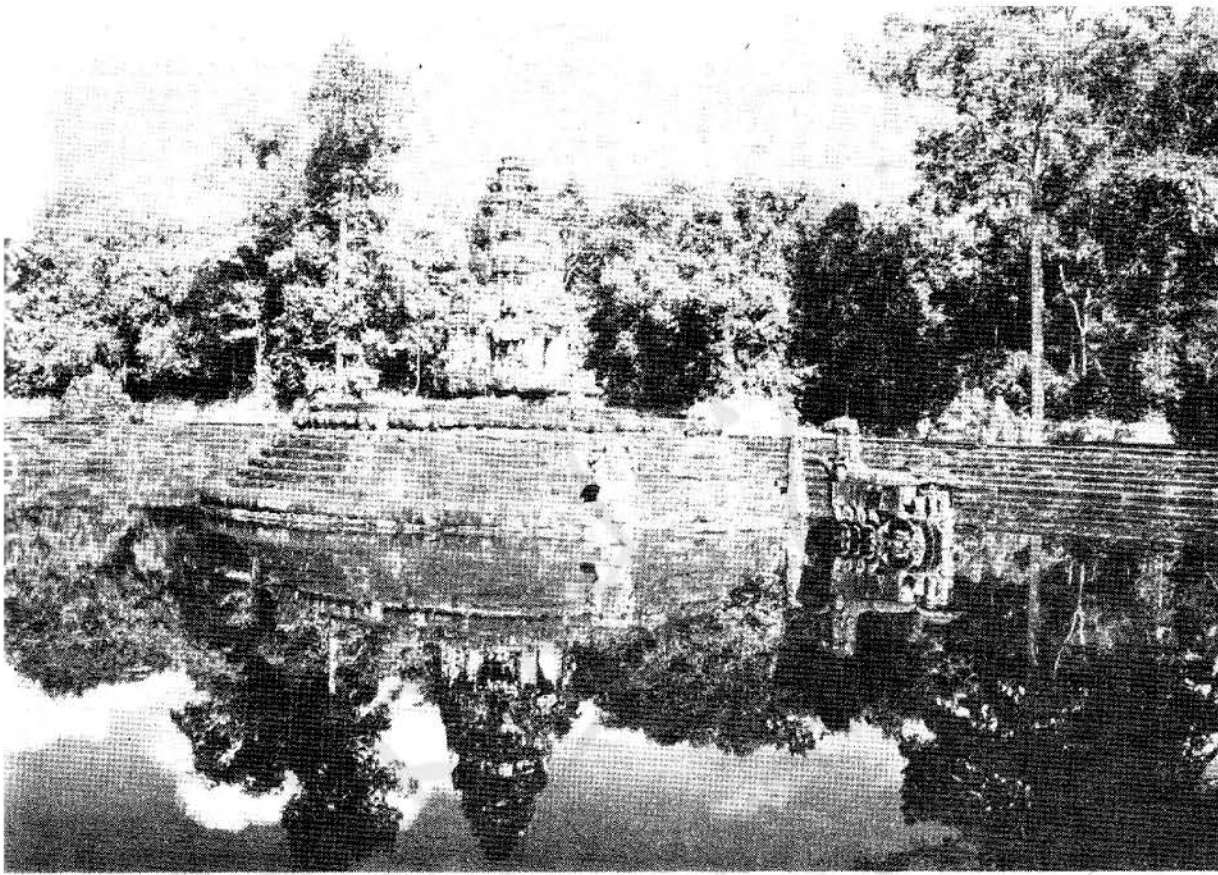
เราอาจคิดว่าพระเจ้ารา
ชนทรวรมันถูกปลงพระชนม์ใน
การกบฏครั้งหนึ่ง ราวกลาง พ.ศ.
๑๕๑๐ หลังจากนั้นราชสำนักขอม
ก็ได้ละทิ้งพระราชวังที่พระ องค์ได้

ทรงสร้างขึ้นซึ่งเราไม่สามารถค้น
พบร่องรอยอะไรเลย และย้ายกลับ
มาตั้งอยู่ใกล้กับเขาพนมบาเค็งโดย
มีราชโอรสของพระองค์องค์หนึ่ง
เป็นประมุข

ราชโอรสองค์นี้คงยังทรงพระ
เยาว์อยู่และได้รับการช่วยเหลือมิให้
ผู้ใดคิดร้ายได้จากพระมหाराชครูของ
พระองค์คือท่านยัชฌวราหะผู้มีชื่อเสียง
ท่านผู้นี้ได้สร้างศาสนสถาน
ขอมที่งามที่สุดชิ้นแห่งหนึ่งคือปรา
สาทบันทายสรี ราชโอรสของพระเจ้า
ราชนทรวรมันองค์นี้ได้ทรงราชา
ภิเษกภายใต้พระนามว่า**ชัยวรมัน
ที่ ๕** ใน พ.ศ. ๑๕๑๑ หรือ ๑๕๑๒

เช่นเดียวกับในรัชกาลของพระ
เจ้าชัยวรมันที่ ๑ จารึกหลายหลัก
ได้กล่าวถึงพระนามของพระองค์
ในการเกี่ยวข้องกับศาสนสถาน นอก
จากนั้นเราก็ไม่ทราบเรื่องราวอะไร
เกี่ยวกับพระองค์มากนัก รัชกาลของ
พระองค์คงจะสงบสุข ใน พ.ศ. ๑๕๒๑
เริ่มมีการสร้างราชธานีขึ้นใหม่อีกบน
ฝั่งของสระบารายตะวันออก ร่อง
รอยที่เหลืออยู่ของพระราชวังของ
พระองค์อาจเป็นที่ตั้งตั้งอยู่ตรงกลาง
ของฝั่งสระด้านตะวันตก พระองค์
ได้ทรงสร้างศาสนสถานบนฐานเป็น
ชั้นขึ้นด้วยคือปราสาทตาแก้วซึ่งยัง
คงสร้างไม่สำเร็จ

เมื่อพระเจ้าชัยวรมันที่ ๕ สิ้น
พระชนม์ลงใน พ.ศ. ๑๕๔๑ สถาน
การณ์ทางด้านการเมืองก็กลับยุ่งเหยิง
ขึ้นมาใหม่อย่างมาก อาณาจักรขอมมี
ประมุขคือ**พระเจ้าอุทัยทิตยวรมัน
ที่ ๑** แต่เราก็ไม่ได้ค้นพบร่องรอย
ของพระองค์เลยที่เมืองพระนครและ
ในปีต่อมาพระองค์ก็หายสาบสูญไป
ต่อจากนั้นจึงมีกษัตริย์ ๒ องค์
ปรากฏขึ้น และทั้งสององค์ต่างก็ทรง

อ้างว่าได้ทรงกระทำพิธีราชาภิเษกเป็น "พระราชาริราช" ในปีเดียวกันคือ พ.ศ.๑๕๔๕ องค์หนึ่งทรงพระนามว่า

ชัยวีรวัฒน์ ทรงครอบครองอยู่แต่เฉพาะแถบบริเวณเมืองพระนครและเมืองพระตะบองเท่านั้น พระองค์ประทับอยู่ในพระราชวังที่พระเจ้าชัยวัฒน์ที่ ๕ ทรงสร้างขึ้นและทรงพยายามที่จะสร้างกำแพงขึ้นล้อมรอบราชธานีของพระองค์ ส่วนหนึ่งของกำแพงนี้ทางด้านทิศเหนือระหว่างคูที่ล้อมรอบเมืองพระนครหลวงและมุมทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของสระบารายตะวันออกยังคงเหลืออยู่ ครั้นนั้นนับว่าเป็นครั้งแรกที่พระราชอาคมทรงมีความคิดที่จะป้องกันราชธานีของพระองค์อย่างจริงจัง

กษัตริย์องค์ที่ ๒ คือพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ อาจทรงเริ่มต้นกิจกรรมของพระองค์ในดินแดน

ปราสาทนาคพัน บริเวณใจกลางของสระซึ่งตั้งอยู่ตรงกลางบารายของปราสาทพระขรรค์ภายในสระนี้มีรูปม้าพลหะ ซึ่งมีรูปบุคคลเกาะอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งม้าพลหะนี้เป็นอวตารของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร เพื่อที่จะข้ามสังสารวัฏ

แถบเมืองสมโบรบันฝั่งแม่น้ำโขง พระองค์ต้องทรงใช้เวลาอีก ๕ ปีต่อมาในการปราบปรามราชอาณาจักรขอมทั้งหมดและในที่สุดก็ทรงเข้ายึดเมืองพระนครไว้ได้ ทั้งนี้ด้วยการสู้รบอย่างนองเลือดทางทิศเหนือของเมืองพระตะบอง พระองค์ทรงรบชนะพระเจ้าชัยวีรวัฒน์อย่างเด็ดขาดใน พ.ศ. ๑๕๕๓ และในปีต่อมา ก็โปรดให้จารึกคำสาบานอันมีชื่อเสียงแก่ "ข้าราชกร" ของพระองค์ คำสาบานนี้สลักอยู่บนประตูทางเข้าพระราชวังและก็คงทรงกระทำขึ้นเพื่อให้ข้าราชกรทั้งปวงสวามิภักดิ์ต่อพระองค์นั่นเอง

เราอาจกล่าวได้ว่า "การมีสิทธิสืบราชสมบัติ" ของพระเจ้า

อูทัยทิตยวรมันที่ ๑ นั้นน่าสงสัยเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้เราก็ไม่ทราบถึงตระกูลดั้งเดิมของทั้งพระเจ้าชัยวีรวัฒน์และพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ กษัตริย์ทั้งสามองค์นี้ดูเหมือนจะไม่ทรงมีอะไรเกี่ยวข้องกับพระเจ้าชัยวรมันที่ ๕ เหตุการณ์ทั้งหมดนี้อาจเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งใหญ่ในสมัยของเจ้าราชชนทวรมันที่ ๑ ก็ได้

พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ ทรงรังเกียจพระราชวังของพระเจ้าชัยวีรวัฒน์ จึงได้ประทานพระราชวังนั้นแก่ผู้ซื่อสัตย์ต่อพระองค์ท่านหนึ่งคือท่านโยคีศวรมันจิต และทรงกันเขตพระราชวังที่พระองค์ทรงสร้างขึ้นใหม่ด้วยกำแพงศิลา

พระราชวังแห่งหลังนี้ปัจจุบันเรียกกันว่า “พระราชวังหลวงภายในเมืองพระนคร” ภายในเขตพระราชวังนี้พระองค์ได้ทรงสร้างศาสนสถานบนฐานเป็นชั้นชื่อปราสาทพินานอากาศซึ่งมีลักษณะค่อนข้างเล็ก

เราอาจคิดว่าพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ ทรงเป็นนักปกครองอันยิ่งใหญ่ แม้ว่าจารึกในสมัยนั้นซึ่งไม่ใช่ของพระองค์โดยตรงไม่ได้เคยกล่าวถึงเรื่องนี้เลย คงเป็นในรัชกาลของพระองค์ที่ได้มีการขุดสระบารายตะวันตกซึ่งมีขนาดกว้างใหญ่คือยาว ๘ กิโลเมตร กว้าง ๒,๒๐๐ เมตร แม้ว่าจะได้มีการกล่าวกันมานานแล้วว่าเป็นสระที่ผู้ซึ่งสืบต่อลงมาจากพระองค์ได้เป็นผู้ขุดขึ้นก็ตาม พระองค์ทรงสร้างปราสาทพินานอากาศให้ขุดสระบารายและปราสาทเขาพระวิหารบนหัวเขาพินนดงรัก และคงเป็นผู้เริ่มสร้างอาคารบางหลังในกลุ่มปราสาทพระขรรค์ทางทิศตะวันออกของเมืองพระนครด้วย

พระองค์ได้ทรงขยายราชอาณาจักรของผู้ที่ครองราชย์ก่อนพระองค์ขึ้นไปทางทิศเหนืออย่างกว้างขวาง มีร่องรอยการปกครองของพระองค์ที่เมืองลพบุรีภายในประเทศไทย แต่ก็ไม่แน่ว่าพระองค์ได้ทรงขยายอาณาเขตของพระองค์ไปทางทิศนั้นถึงแค่นั้น

พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ ทรงครองราชย์อยู่เป็นเวลานาน หลักฐานสุดท้ายของพระองค์ก็อย่างแน่นอน มีศักราชตรงกับ พ.ศ. ๑๕๕๐ แต่ก็ยังมีหลักฐานอีกแห่งหนึ่งซึ่งอาจตรงกับ พ.ศ. ๑๕๕๒ อย่างไรก็ตามยังไม่ถึงหนึ่งปี ผู้ครองราชย์ต่อจากพระองค์คือพระเจ้าอุทัยทิตยวรมัน

ที่ ๒ ก็ทรงกระทำพิธีราชาภิเษก เราไม่ทราบว่าจะทรงกระทำเกี่ยวกับพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ อย่างไร ด้วยเหตุนี้เราจึงไม่สามารถทราบได้ว่าในระหว่างนั้นประเทศกัมพูชาสงบสุขหรือเปล่า แม้ว่าจะดูเป็นช่วงระยะเวลาอันสั้นก็ตาม

พระเจ้าอุทัยทิตยวรมันที่ ๒ ต้องทรงปราบการกบฏหลายครั้งในรัชกาล ๑๖ ปีของพระองค์ ครั้งแรกใน พ.ศ. ๑๕๕๔ ทางทิศใต้ของประเทศโดยนายพลผู้ซื่อสัตย์ของพระองค์นามว่าสงคราม แต่การกบฏดังกล่าวก็มีได้ทำให้พระองค์ต้องทรงลดการก่อสร้างลง เพราะเหตุว่าที่เมืองพระนครเองพระองค์ก็ได้ทรงสร้างศาสนสถานบนฐานเป็นชั้นขนาดใหญ่คือปราสาทบาปวนซึ่งเข้ามาแทนที่ปราสาทพินานอากาศของพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ นอกจากนี้พระองค์ยังทรงสร้างปราสาทแม่บุญตะวันตกอีกประดิษฐานเทวรูปพระนารายณ์สัมฤทธิ์ขนาดใหญ่ ปราสาทแห่งนี้สร้างขึ้นกลางสระบารายตะวันตก

ความยุ่งยากได้เกิดขึ้นใหม่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ใน พ.ศ. ๑๖๐๘ และพระเจ้าอุทัยทิตยวรมันที่ ๒ ก็สิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. ๑๖๐๘ ในขณะที่ได้เกิดการกบฏขึ้นอีกทางทิศตะวันออกของราชอาณาจักร และก็ต้องเป็นขุนพลสงครามอีกตามเคยที่สามารถปราบปรามลงได้ อนุชาของพระองค์คือพระเจ้าพรหมวรมันที่ ๓ ได้เสด็จขึ้นครองราชย์แทน เราไม่คอยทราบเรื่องราวของพระองค์มากนักนอกจากพระองค์ต้องต่อสู้กับกบฏภายในและต้องปะทะกับการปล้นสะดมของกองทัพพจนโดยเฉพาะที่เมืองสมโบริบนฝั่งแม่น้ำโขง

การละทิ้งเมืองพระนคร ?

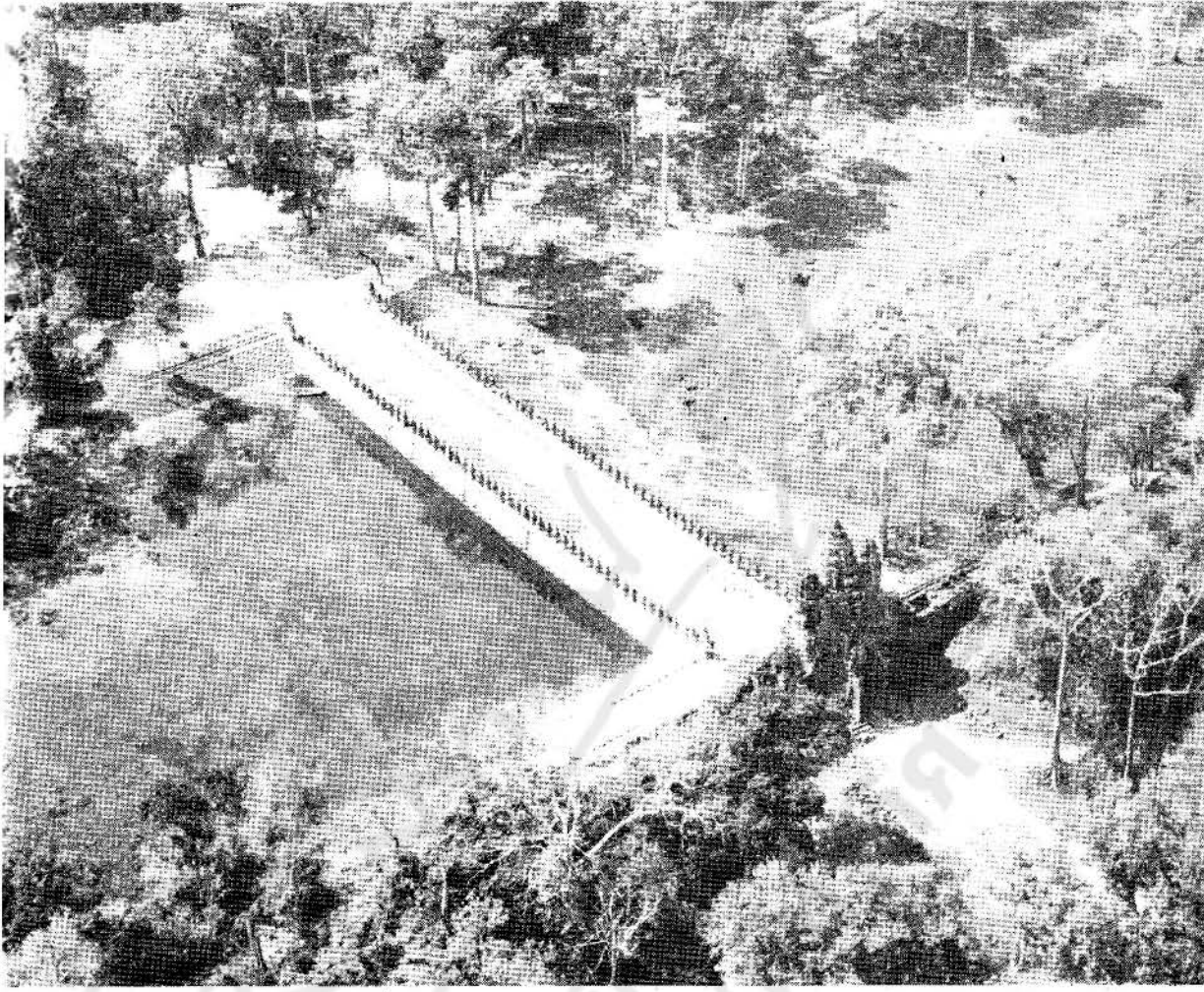
ใน พ.ศ. ๑๖๒๓ พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๖ ได้ทรงเป็นประมุขของราชอาณาจักรขอม กล่าวกันว่าทรงเป็นเชื้อสายของขุนนางที่เมืองมหิธรปุระซึ่งเป็นนครรัฐ แต่เราก็ไม่ทราบร่องรอยและไม่ทราบว่าตั้งอยู่ที่ใด

ไม่มีอะไรที่บ่งให้เห็นว่าพระองค์ได้ทรงตั้งราชธานีอยู่ที่เมืองพระนคร และก็มีบางท่านเชื่อว่าพระองค์ทรงครองอยู่ที่เมืองพินายซึ่งตั้งอยู่ในประเทศไทยปัจจุบัน อย่างไรก็ตามก็ยังไม่ชัดเจนว่าพระองค์ต้องหาหลักฐานมาพิสูจน์เสียก่อน

นอกจากเมืองพระนครแล้วเราก็มียุทธศาสตร์ของพระราชวงศ์นี้ไปทั่วประเทศกัมพูชา เพราะเหตุว่าพระองค์ได้ทรงเกี่ยวข้องกับศาสนสถานเป็นจำนวนมาก แต่เราก็ไม่อาจกล่าวได้ว่าศาสนสถานแห่งใดเป็นของที่พระองค์ได้ทรงสร้างขึ้นโดยเฉพาะ แม้ว่าพระองค์จะทรงครองราชย์อยู่นานกว่า ๒๕ ปี พระเชษฐาของพระองค์ได้ทรงขึ้นครองราชย์ต่อใน พ.ศ. ๑๖๕๐ ภายใต้อาณัติของพระเจ้าธรรมิกราชวรมันที่ ๑ ซึ่งคราวนี้คงไม่มีปัญหายุ่งยาก เพราะเหตุว่าจารึกหลักหนึ่งได้กล่าวไว้ว่าพระองค์ไม่ “ต้องพระประสงค์ราชสมบัติเลย”

ปราสาทนครวัด

แต่สิ่งนั้นก็มิได้ห้ามไม่ให้พระองค์ทรงมีคู่แข่ง ผู้ที่สืบต่อราชสมบัติของพระองค์คือพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ ผู้ยิ่งใหญ่ เป็นโอรสของราชันดดา (สตรี) ของพระองค์องค์หนึ่งและได้กำจัดพระองค์ออกไปภายใน พ.ศ. ๑๖๕๕ “ภายหลังจากต่อสู้

ประตูเมืองพระนครหลวงทางทิศใต้ซึ่งมีทางข้ามและมือสุรประกอบ (บูรณะโดยฌอง โดว์ และแบร์นาร์ด ฟิลิปป์ โกรลิเยร์)

กันตลอดวัน” พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ ได้ทรงอวดอ้างว่าพระองค์ “ได้ทรงรวบรวมอาณาจักรสองแห่งเข้าด้วยกัน” ซึ่งอาจหมายความว่า อย่างน้อยก็ยังมีพระราชอำนาจหนึ่งที่ครองราชย์ร่วมเวลาเดียวกับพระเจ้าธรมินทรวรมันที่ ๑

แต่เราก็ไม่มีหลักฐานเกี่ยวกับเรื่องนี้เลย

พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ ทรงตั้งราชธานีที่เมืองพระนครและประทับอยู่ในพระราชวังซึ่งเราไม่ทราบแน่ชัดอยู่ที่ใด แต่ก็คงไม่ห่างจากศาสนสถานบนฐานเป็นชั้นที่ทำให้พระองค์ทรงมีพระนามโด่งดังเป็นอย่างยิ่ง

พระองค์ได้โปรดให้สร้างมณีอันมีค่าแห่งศิลปะขอมขึ้นคือปราสาทนครวัด และก็คงจะสร้างขึ้นในปลายรัชกาลของพระองค์ เพราะเหตุว่ายังสร้างไม่สำเร็จ

ความจริงพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ ทรงเป็นนักรบ ในขั้นต้นพระองค์ทรงได้ราชสมบัติมาที่ด้วยการรบพุ่งและภายในรัชกาลของพระองค์สัมพันธภาพระหว่างอาณาจักรขอมและอาณาจักรจัมปาก็ไม่ราบรื่นและยากที่จะติดตามทราบเรื่องราวได้ ทั้งนี้อาจจะเป็นด้วยประเทศไฉเวียด (เวียดนาม) ได้เริ่มมีอำนาจขึ้น

นักประวัติศาสตร์มักกล่าวถึงการสู้รบระหว่างกองทัพขอมกับ

กองทัพจาม แต่ความจริงนั้นดูเหมือนจะมีความสัมพันธ์ระหว่างชาวขอมและชาวจามต่อต้านกับความสัมพันธ์อื่น ๆ เช่นชาวขอมเป็นสัมพันธมิตรกับชาวเวียดนามต่อสู้กับชนชาติจามหรือเป็นสัมพันธมิตรกับชาวจามเพื่อต่อสู้กับชาวไฉเวียด อย่างไรก็ตามหลักฐานที่มีอยู่ก็มีอยู่น้อยจนกระทั่งไม่สามารถเข้าใจเหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ได้

หลักฐานแน่นอนอันสูงสุดท้ายของพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ อยู่ใน พ.ศ. ๑๖๘๘ แต่ก็อาจจะเป็นพระองค์อีกที่ทรงยกกองทัพเข้าจับในประเทศไฉเวียดใน พ.ศ. ๑๖๘๓ แต่ก็ต้องพ่ายแพ้กลับมา

ผู้สืบต่อจากพระองค์คือพระเจ้าชัยโศวรมันที่ ๒ ทรงเป็นพระราชอาชญาที่เราไม่รู้จักมากนักทั้งในด้านเชื้อสกุลและเรื่องอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะเหตุที่เราไม่เคยค้นพบจารึกในรัชกาลของพระองค์เลย พระองค์ประทับอยู่ที่เมืองพระนครและพระราชวังของพระองค์ก็ดูเหมือนจะสร้างขึ้นบนดินแดนซึ่งต่อมาจะเป็นที่ตั้งของศาสนสถานในพุทธศาสนาคือปราสาทพระขรรค์ การที่ทรงเปลี่ยนที่ประทับเช่นนี้ดูเหมือนจะแสดงว่าพระองค์ไม่ได้ทรงเกี่ยวข้องกับบุตรครองราชย์มาก่อนพระองค์

พระเจ้าชัยโศวรมันที่ ๒ สิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. ๑๑๐๘ หลังจากเสด็จกลับมาจากการยกทัพไปยังเมืองลโวทยะ (ลพบุรี) ภายในประเทศไทย โดยถูกแย่งชิงราชสมบัติจาก "ผู้รับใช้" ของพระองค์ท่านหนึ่ง ท่านผู้ได้รับขึ้นครองราชสมบัติภายใต้พระนามว่า **ตรีภูวนาทิตยวรมัน** เรารู้จักพระราชอาชญาของพระองค์นี้เพียงจากปีที่พระองค์สิ้นพระชนม์คือ พ.ศ. ๑๑๒๐ อันเป็นปีที่พระราชอาชญาคือพระเจ้าชัยอินทรวรมันที่ ๔ ได้ทรงยกทัพเรือขึ้นมาตามลำแม่น้ำโขงจนกระทั่งถึงทะเลสาบใหญ่ในประเทศกัมพูชา จากนั้นก็ทรงเข้ายึดราชธานีขอมและปล้นสะดมเสีย

พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗

เจ้าชายขอมองค์หนึ่งซึ่งเป็นโอรสของ "พระเจ้า" ธรณินทรวรมันซึ่งไม่เคยทรงเป็น "พระราชอาชญา" แห่งชาวขอม ได้เสด็จเข้าไปอยู่ในอาณาจักรจัมปา "เพื่อรอคอยระยะเวลาของพระองค์" พระองค์ได้รับเสด็จกลับมายังเมืองพระนครเมื่อมี

การปลงพระชนม์พระเจ้าโศวรมันที่ ๒ แต่ก็เสด็จกลับมาถึงช้าเกินไป

พระองค์คงจะทรงเป็นพันธมิตรกับศัตรูของพระเจ้าชัยอินทรวรมันที่ ๔ แห่งอาณาจักรจัมปา ในชั้นต้นพระองค์ได้ทรงทำลายกองทัพของพระเจ้าชัยอินทรวรมันที่ ๔ ก่อน และหลังจากนั้นก็ทรงกำจัดพระราชอาชญาที่เมืองพระนครเอง หลังจากนั้นจึงได้ทรงกระทำพิธีราชาภิเษกใน พ.ศ. ๑๑๒๔ ภายใต้พระนามว่าชัยวรมันที่ ๗

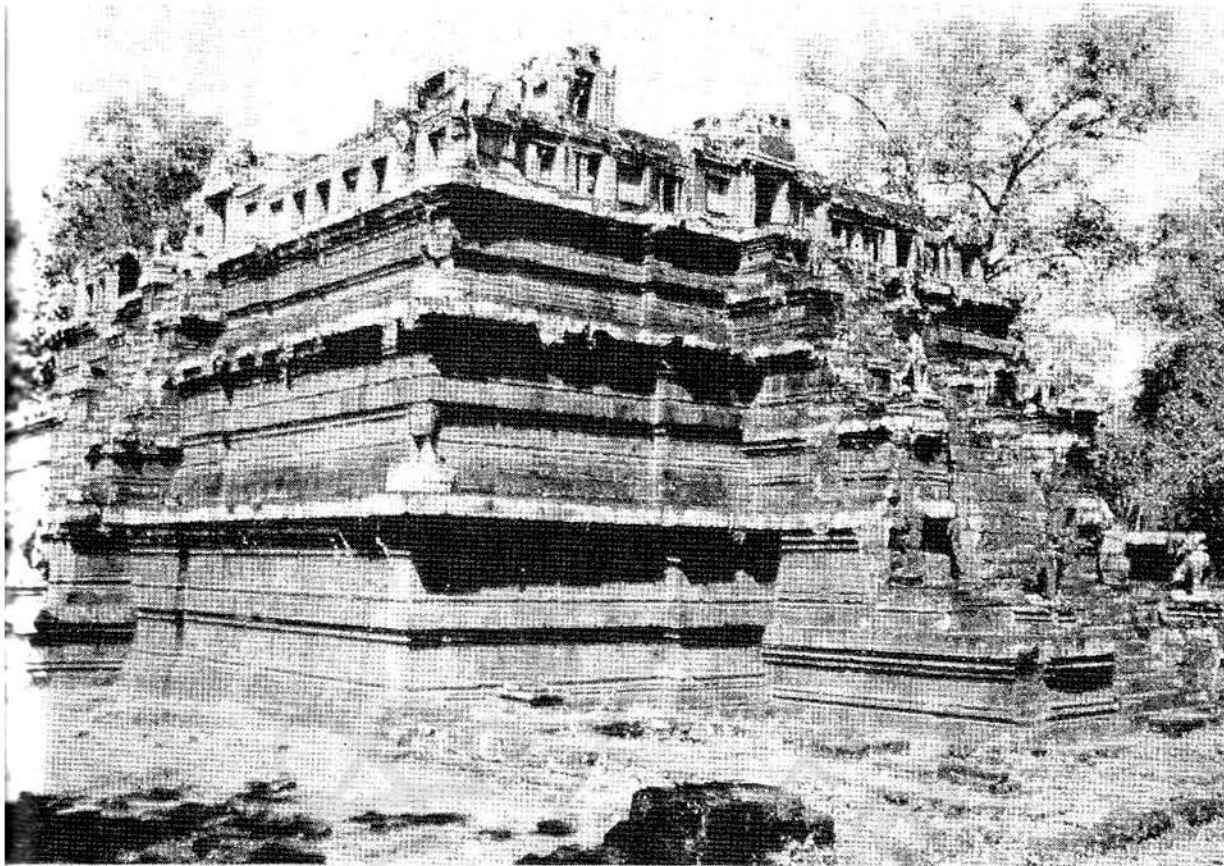
พระราชอาชญาองค์นี้แม้ว่าจะไม่ทราบกันแน่ชัดถึงสิทธิในการขึ้นครองราชสมบัติแต่ก็ทรงเป็นพระราชอาชญาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในสมัยเมืองพระนคร และในประวัติศาสตร์ของขอมด้วย

พระองค์ทรงเป็นนักก่อสร้างที่ยิ่งใหญ่ ทรงปกคลุมเมืองพระนครไปด้วยศาสนสถาน และในการนี้อาจต้องทรงรื้อศาสนสถานบางแห่งลง ในชั้นต้นได้ทรงสร้างปราสาทคาพรหมซึ่งเป็นศาสนสถานในพุทธศาสนาขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๑๒๕ ปราสาทพระขรรค์ใน พ.ศ. ๑๑๓๔ ปราสาทแห่งหลังนี้มีสระตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกคือสระชัชฌาณกะซึ่งมีปราสาทนาคนันท์ที่สวยงามตั้งอยู่ตรงกลาง และยังมีปราสาทคาสมตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกต่อไปอีก พระองค์ประทับอยู่ในเขตของพระราชวังโบราณของพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ และทรงสร้างศาสนสถานบนฐานเป็นชั้นคือปราสาทบาฮันชั้นกลางราชธานีของพระองค์ซึ่งเรียกกันว่าเมืองพระนครหลวง (Angkor Thom) ในปัจจุบันเมืองนี้มีกำแพงอย่างมั่นคงและกำแพงน้ำล้อมรอบ ทั้งนี้ตามความปรารถนาของพระองค์คือหลีกเลี่ยงโชคร้ายที่เกิดขึ้นแก่ผู้ที่ครองราชย์มา

ก่อนพระองค์ ในรัชกาลนี้ถ้าไม่ใช่โดยพระองค์เองแล้วก็ยังมีการก่อสร้างปราสาทบันทายกเดีย (บันทายคูฎี) อีก มีการบูรณะสระสระที่มีมาแล้วแต่ก่อนและมีการสร้างท่อน้ำขึ้น นอกจากนี้ยังมีการสร้างปราสาทคานย วิหารของโรงพยาบาล ณ ทางออกของประตูใหญ่ ๔ ประตูของเมืองพระนครหลวง ฯลฯ กล่าวโดยย่อพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงเปลี่ยนสภาพของเมืองพระนครอย่างลึกซึ้งจนกระทั่งปัจจุบันบางครั้งก็เป็นการยากที่จะทราบได้ว่าแต่ดั้งเดิมนั้นเมืองพระนครมีลักษณะเป็นอย่างไร

นอกจากเมืองพระนครแล้วพระองค์ยังทรงสร้างถนนไปคามที่ต่าง ๆ อีก ซึ่งรวมถึงการสร้าง "ที่พักคนเดินทาง" เป็นจำนวนมาก กล่าวกันว่าพระองค์ทรงสร้างโรงพยาบาล (อโรกยศาล) ขึ้นราวร้อยแห่ง แต่ความจริงพระองค์อาจจะทรงฟื้นฟูกิจการขึ้นอีกเท่านั้น ได้ค้นพบจารึกเกือบ ๒๐ หลังบ่งถึงกฎของโรงพยาบาลเหล่านี้ ซึ่งอาจทำให้ทราบถึงเขตของราชอาณาจักรของพระองค์ได้ คือทางทิศเหนือขึ้นไปจนกระทั่งถึงเมืองเวียงจันทน์และทางทิศใต้ลงไปยังประเทศเวียดนาม ไม่ปรากฏว่าพระราชอาชญาเคยทรงมีอาณาเขตกว้างขวางถึงขนาดนี้มาก่อน

พระองค์ทรงนับถือพุทธศาสนา ลัทธิมหายานอย่างมั่นคงและก็มีได้ทรงละทิ้งที่จะประกาศถึงความเชื่อถือของพระองค์ แต่ก็ไม่มีผู้ใดกล่าวถึงความมีน้ำพระทัยกว้างขวางของพระองค์ต่อศาสนาอื่นมากนัก สิ่งนี้ปรากฏให้เห็นได้อย่างน้อยก็ในศาสนสถานขนาดใหญ่ของพระองค์ ๒ แห่ง คือปราสาทพระขรรค์และปราสาทบาฮัน ทั้งสองแห่งนี้

ปราสาทพินานอากาศสร้างโดยพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ ภายในพระราชวังหลวง ฐานก่อด้วยศิลาแลงและระเบียงคดทำด้วยศิลาทราย สูง ๑๒ เมตร

เป็นที่รวบรวมสิ่งทีเคารพนับถือหลาย
ลัทธิเข้าด้วยกัน แน่นอนที่ว่าต้องมี
ศาสนสถานในพุทธศาสนาอยู่ตรง
กลาง แต่ก็ยังมีเทวาลัยของพระ
นารายณ์อยู่ทางทิศตะวันตก ของ
พระอิศวรอยู่ทางทิศเหนือ และศาสน
สถานอุทิศถวายแด่พระราชขอมองค์
ก่อน ๆ ทางทิศใต้

พระเจ้าชัยวรมันที่ ๑ ยังทรง
เป็นพระราชานักรบด้วย ในชั้นต้น
พระองค์ยังไม่ได้ทรงรับความเคารพ
นับถือจากชาวขอมทั้งหมด ทั้งนี้แม้
ว่านักประวัติศาสตร์ในพุทธศตวรรษ
ที่ ๒๕ จะกล่าวยกย่องคุณสมบัติของ
พระองค์เพียงใดก็ตาม พระองค์
ได้ทรงกระทำสงครามในอาณาจักร
จัมปาเพื่อแก้แค้นต่อศัตรูของพระองค์
ได้ทรงปราบอาณาจักรจัมปาให้เป็น
ประเทศราชด้วยการตั้งพี่เขยของ

พระองค์ให้ขึ้นเป็นพระราชานักรบ ด้วย
เหตุนี้อาจทำให้คิดได้ว่ามเหสีของ
พระองค์องค์หนึ่งอาจเป็นชาวขอม
ทรงพยายามที่จะรวบรวมอาณาจักร
ขอมให้เข้าอยู่ภายในราชอาณาจักรขอม
แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ

ต่อมาอีกเล็กน้อยเพื่อจะปราบ
การกบฏที่เกิดขึ้นแถบเมืองพระ
ตะบองในปัจจุบัน พระองค์ก็ทรง
ส่งกองทัพขอมซึ่งมีนายพลชาวขอม
เป็นผู้ควบคุมไปตีนั้น ซ่อนอาจทำให้
เห็นได้ว่าพระองค์มิได้ทรงไว้พระทัย
ในบรรดานายพลชาวขอมทั้งหมด
ส่วนหนึ่งของอาณาจักรอัน
กว้างใหญ่ของพระองค์คงได้มาด้วย
การทำสงครามปราบปราม เรื่องนี้
จารึกไม่ค่อยได้กล่าวอ้างถึงเลย

ในการล้อมรอบราชธานีของ
พระองค์ด้วยกำแพงขนาดใหญ่ พระ

เจ้าชัยวรมันที่ ๑ ได้ทรงกระทำการ
เปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญในราช
ประเพณีขอม คือเมื่อทรงกระทำดังนี้
แล้ว เมืองพระนครหรือราชธานีก็ไม่
อาจย้ายไปได้ตามความพอพระทัย
ของพระราชานักรบอีกต่อไป ศาสน
สถานบนฐานเป็นขั้นก็สร้างอยู่กลาง
ราชธานี ต่อมาจึงมีแต่เพียงการเปลี่ยน
แปลงสิ่งเคารพสูงสุดตามที่เห็นว่า
สมควรเท่านั้น

จุดจบของ เมืองพระนคร

เราไม่ทราบอะไรเกี่ยวกับปลาย
รัชกาลของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๑ เลย
จารึกหลักสุดท้ายที่กล่าวถึงพระองค์
เมื่อยังทรงพระชนม์มีศักราชเทียบเท่า
พ.ศ. ๑๑๔๘ แต่เราก็ไม่ทราบว่าจะ

ลำดับกษัตริย์บอม

สมัยฟูนัน

- พระเจ้าชัยวรมัน (สิ้นพระชนม์ พ.ศ. ๑๐๕๗)
- พระเจ้ารุทรวรมัน (พ.ศ. ๑๐๕๗ - ราว ๑๐๕๐)

สมัยก่อนเมืองพระนคร

หรือ เจนละ

- พระเจ้าภววรมันที่ ๑ (พ.ศ. ๑๑๔๑)
- พระเจ้าจิตรเสนามเหศวรมัน (กลางพุทธศตวรรษที่ ๑๒)
- พระเจ้าอิตานวรมันที่ ๑ (พ.ศ. ๑๑๕๕ - ราว ๑๑๘๐)
- พระเจ้าภววรมันที่ ๒ (พ.ศ. ๑๑๘๒)
- พระเจ้าชัยวรมันที่ ๑ (พ.ศ. ๑๒๐๐ - ๑๒๒๕)
- พระนางชัยเทวี (พ.ศ. ๑๒๕๖)

สมัยเมืองพระนคร

- พระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ (พ.ศ. ๑๓๔๕ - ๑๓๕๓)
- พระเจ้าชัยวรมันที่ ๓ (พ.ศ. ๑๓๕๓ - ๑๔๒๐)

- พระเจ้าอินทรวรมันที่ ๑ (พ.ศ. ๑๔๒๐ - ๑๔๓๒)
- พระเจ้าโยศวรมันที่ ๑ (พ.ศ. ๑๔๓๒ - ๑๔๔๓)
- พระเจ้าहरรวรมันที่ ๑ (พ.ศ. ๑๔๔๓ - หลัง ๑๔๖๕)
- พระเจ้าอิตานวรมันที่ ๒ (พ.ศ. ๑๔๖๘)
- พระเจ้าชัยวรมันที่ ๔ (พ.ศ. ๑๔๗๑ - ๑๔๘๕)
- พระเจ้าहरรวรมันที่ ๒ (พ.ศ. ๑๔๘๕ - ๑๔๘๗)
- พระเจ้าราเชนทรวรมัน (พ.ศ. ๑๔๘๗ - ๑๕๑๑)
- พระเจ้าชัยวรมันที่ ๕ (พ.ศ. ๑๕๑๑ - ๑๕๔๔)
- พระเจ้าอุทัยทิตยวรมันที่ ๑ (พ.ศ. ๑๕๔๔)
- พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ (พ.ศ. ๑๕๔๕ - ๑๕๕๓)
- พระเจ้าอุทัยทิตยวรมันที่ ๒ (พ.ศ. ๑๕๕๓ - ๑๖๐๕)
- พระเจ้าहरรวรมันที่ ๓ (พ.ศ. ๑๖๐๕ - ๑๖๒๓)

- พระเจ้าชัยวรมันที่ ๖ (พ.ศ. ๑๖๒๓ - ๑๖๕๐)
- พระเจ้าธรณินทรวรมันที่ ๑ (พ.ศ. ๑๖๕๐ - ๑๖๕๖)
- พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ (พ.ศ. ๑๖๕๖ - หลัง ๑๖๘๘)
- พระเจ้าธรณินทรวรมันที่ ๒ (ราว พ.ศ. ๑๗๐๓)
- พระเจ้าโยศวรมันที่ ๒ (- พ.ศ. ๑๗๐๘)
- พระเจ้าตรีภูวนทิตยวรมัน (พ.ศ. ๑๗๐๘ - ๑๗๒๐)
- พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (พ.ศ. ๑๗๒๕ - ราว ๑๗๖๐)
- พระเจ้าอินทรวรมันที่ ๒ (สิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. ๑๗๘๖)
- พระเจ้าชัยวรมันที่ ๘ (พ.ศ. ๑๗๘๖ - ๑๘๓๘)
- พระเจ้าศรีนทรวรมัน (พ.ศ. ๑๘๓๘ - ๑๘๕๐)
- พระเจ้าศรีนทรชัยวรมัน (พ.ศ. ๑๘๕๐ - ๑๘๗๐)
- พระเจ้าชัยวรมันบรมศวรร (พ.ศ. ๑๘๗๐ - ?)

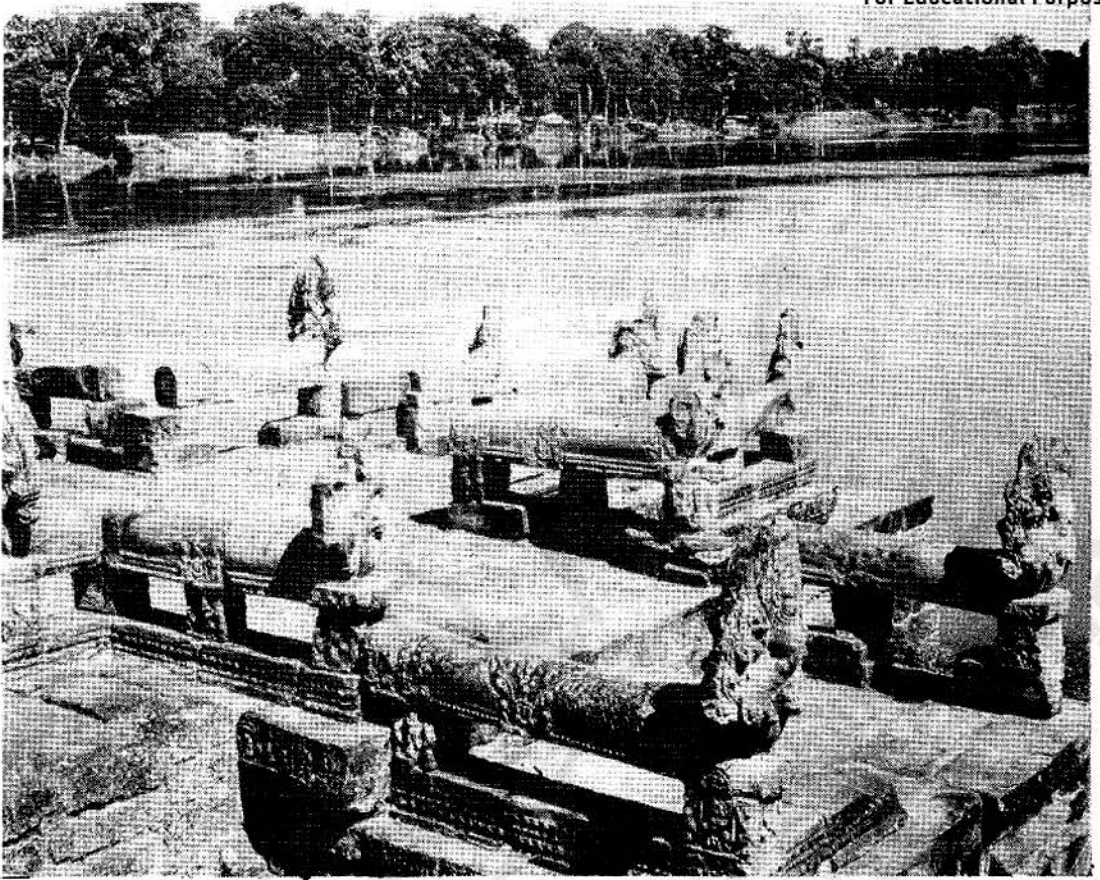
องค์สิ้นพระชนม์เมื่อใด ด้วยการชี้แนะบางประการ กล่าวกันว่าพระองค์อาจสิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. ๑๗๖๓ เมื่ออิทธิพลของขอมต่ออาณาจักรจัมปาได้สิ้นสุดลง แต่การกระทำเช่นนั้นก็หมายความว่าเมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์นั้นพระองค์ทรงพระชรามากแล้ว เวลาประสูติของพระองค์เองก็ยังคงเป็นสมมุติฐานอยู่ แต่ก็คงไม่หลังกว่า พ.ศ. ๑๖๘๓

ผู้ที่ครองราชย์ต่อจากพระองค์รวมทั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายใน

รัชกาล เราก็คงทราบแต่เพียงพระนามของพระราชทานั้นคือ**พระเจ้าอินทรวรมันที่ ๒** ไม่มีอะไรที่บ่งบอกว่าพระองค์ทรงเกี่ยวข้องกับพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ พระองค์สิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. ๑๗๘๖ และอาจสันนิษฐานได้ว่าพระองค์คงไม่ได้ทรงครองราชย์อยู่เป็นเวลานาน

ผู้ครองราชย์ต่อลงมาอีกคือ**พระเจ้าชัยวรมันที่ ๘** ทรงครองราชย์อยู่เป็นเวลานาน คงเป็นในรัช

กาลนี้ที่เกิดมี "ปฏิริยาของผู้ที่นับถือศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย" ซึ่งทำให้เกิดมีการขุดทำลายพระพุทธรูปในบรรดาศาสนสถานที่สำคัญในเมืองพระนครและเปลี่ยนแปลงศาสนสถานบนฐานเป็นชั้นคือปราสาทขอมให้เป็นเทวาลัยของพระอิศวร อาจทำให้คิดได้ว่าเวลาที่กล่าวว่ามีกรวิกฤต "ทำลายรูปเคารพ" คือด่านพุทธศาสนานี้คงมาจากการที่เปลี่ยนแปลงพุทธสถานให้เป็นเทวาลัยสำหรับพระอิศวรนั่นเอง

สระสง (สระของพระราช) ชุดครั้งแรกโดยสถาปนิกของพระราชโองการของพระเจ้าราเชนทรวรมัน ซึ่งมีพระนามว่า ควีนทวาริมัตนะ และบูรณะโดยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ซึ่งใช้ศิลาทรายตกแต่ง และทรงสร้างศาลาทรงทางด้านทิศตะวันตก

ในรัชกาลนี้มีการปรากฏตัวขึ้นของชาวมงโกลด้วย กองทัพมงโกลจากประเทศจีนได้เข้าบุกรุกอาณาจักรขอมใน พ.ศ. ๑๘๒๖ แต่การรุกรานนี้ก็ไม่มีผลมากนัก ในขณะที่เดียวกันนี้เองชาวขอมก็เริ่มได้รับการโจมตีรุนแรง ๆ จากชนชาติไทย

พระเจ้าชัยวรมันที่ ๘ ต้องทรงสละราชสมบัติใน พ.ศ. ๑๘๓๘ ให้แก่ราชบุตรเขยคือพระเจ้าศรีนทรวรมัน ซึ่งเราก็ไม่ทราบถึงต้นตระกูลของพระองค์ ในระยะต่อมาเล็กน้อยคือใน พ.ศ. ๑๘๓๘ และ ๑๘๔๐ ชาวจีนผู้มีชื่อเสียงคือจิวดากวน (Teheou Ta-kouan) ก็ได้มาเยี่ยมเมืองพระนครและได้เขียนบรรยายอย่างน่าชมเชยเกี่ยวกับชีวิตที่นั่นแม้ว่าจะไม่ชัดเจนหรือถูกต้องไปทั้งหมดทีเดียว พระเจ้าศรีนทรวรมันได้โปรด

ให้สร้างจารึกภาษาบาลีหลักแรกขึ้นในประเทศกัมพูชา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการรับรองทางราชการของพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทอย่างชัดเจน จารึกหลักนี้กล่าวถึงศาสนสถานที่พระราชาทรงสร้างขึ้นใน พ.ศ. ๑๘๕๒

สองปีหลังจากนั้นพระองค์ก็ต้องทรงสละราชสมบัติแก่พระเจ้าศรีนทรชัยวรมัน ซึ่งเป็นเจ้าชายในราชวงศ์เดียวกัน พระเจ้าศรีนทรชัยวรมันทรงครองราชย์อยู่ ๒๐ ปี และก็ไม่ได้ทรงทิ้งหลักฐานอะไรไว้เลย

ใน พ.ศ. ๑๘๖๐ พระราชาอีกองค์หนึ่งคือพระเจ้าชัยวรมันปรเมศวรก็ได้เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ พระองค์ทรงมีพระนามปรากฏอยู่ในศิลาจารึกภาษาสันสกฤตหลักสุดท้าย

ซึ่งรู้จักกัน จารึกหลักนี้ค้นพบในคูล้อมรอบปราสาทนครวัดและเป็นการจบ “สมัยเมืองพระนคร” ในประวัติศาสตร์ของขอม เราไม่สามารถทราบได้ว่าพระองค์ทรงครองราชสมบัติจนถึงเมื่อใด ต่อจากนั้นเราก็ไม่ทราบอะไรเลยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สมัยเมืองพระนครในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ - ๒๐

มักพอใจกล่าวกันว่า “การละทิ้งเมืองพระนคร” เกิดขึ้นใน พ.ศ. ๑๘๗๕ และเราก็ไม่สามารถสร้างความสัมพันธ์ได้เลยระหว่างพระเจ้าชัยวรมันปรเมศวรกับพระราชานใน “สมัยประวัติศาสตร์” ของพระราชพงศาวดารเขมร